

עת לעברית

העשרה למורי עברית בתפוצות

עלון 1 מפגש שכולו בעברית

ניהול הפרויקט: ענבל בראל (גוטסמן)
כתיבה: מרגלית קונשטוק

מורים, מחנכים ושליחים יקרים,

עלון זה הוא חלק מסדרת עלוני "עת לעברית" – העשרה למורי עברית בתפוצות. כל עלון מתמקד בנושא מרכזי בהוראת השפה, בהיבטים התיאורטיים, הפדגוגיים והדידקטיים שלו. מטרת הסדרה היא להעשיר את הידע שלכם ביחס להוראת עברית כשפה נוספת בתפוצות, ולתת לכם כלים שיעזרו לכם להצליח בשליחותכם.

בכל מסגרת בה תלמדו ובכל קבוצת גיל של לומדים, עצם השימוש הנרחב של המורה בעברית אינו מבטיח כי התלמידים אכן ילמדו את השפה וידברו בה. האתגר הגדול העומד בפניכם הוא להביא את הלומדים עצמם לדבר בעברית ולחוש שהם יכולים לתקשר בה. אמנם חשוב לעטוף את התלמידים בעברית, אבל יותר מכך, חשוב שהיא תהיה מובנת להם, כך שהם ירצו להשתמש בה לצורכי תקשורת כבר משלבי הלימוד הראשונים.

איך עושים זאת?

בעלון זה נעסוק בנושאים הקשורים לניהול מפגשי העברית בעברית בלבד. נתייחס לסוגיות כגון: הליכי רכישת שפה, אפיונים של לומדי שפה, חשיבות הדיבור בשפת היעד ללא תרגום, האתגרים הכרוכים בכך ובמיוחד – מה כדאי לעשות כדי להצליח לנהל מפגשים בעברית.

באיחולי הצלחה בעבודתכם החינוכית
המחלקה לחינוך, ההסתדרות הציונית העולמית

לנהל את המפגש בעברית

כאשר מלמדים שפה, אחת המטרות המרכזיות בהוראתה היא לעודד את הלומדים לתקשר בה כבר ממפגשי העברית הראשונים. לשם כך, על השיעור להתנהל בעברית, לפחות 90% מהיקף הזמן שלו.

מורים רבים מתקשים בהשגת יעד זה. מורים בראשית דרכם המקצועית, מורים שלא לימדו עברית בתפוצות ומורים שלא הוכשרו ללמד שפה, חוששים שאם הם ידברו רק בעברית התלמידים לא יבינו אותם, ולכן הם נרתעים משימוש בעברית בלבד. כמו כן, לעתים קרובות, המורים מתקשים למצוא את האיזון בין שפת המקום (או שפת האם) לבין העברית, במיוחד כאשר נדרש הסבר למשימה או כאשר יש צורך להתמודד עם עניין משמעותי. במצבים הללו, מורים רבים נוטים לוותר על המאמץ של שימוש בעברית כשפת התקשורת עם הלומדים. על מנת להבין את החשיבות של ניהול המפגש כולו בעברית, כדאי לדעת מהן הנחות היסוד לגבי אופן רכישת שפה ולהכיר את המאפיינים של לומדי שפה.

הנחות יסוד

* שפה היא תקשורת, הכוללת התבטאות בשפה בעל פה ובכתב, פירוש והבנה של מסרים מושמעים או כתובים ויכולת לגשר על פערי ידע באמצעות משא ומתן להשלמתו, וכל זאת בהקשר נתון של מקום ומשתתפים.

* רכישת שפה היא תהליך המוביל מהקלט אל ההפקה. קלט בשפת היעד זוהה כמושג-על הנמצא בכל תיאוריה של רכישת שפה.

קלט הוא כל מסר שהלומד מאזין לו, צופה בו או קורא אותו.

* קלט טוב ומובנה בכמויות משמעותיות הוכיח את עצמו כחינוי לפיתוח שליטה בשפת היעד אצל הלומד.

ביל ואן פאטן*, אחד החוקרים המובילים בתחום הוראה תקשורתית של שפות, מתאר את תהליך רכישת השפה כרצף של תהליכים שהבסיס לכולם הוא הבנה:

* **קלט (INPUT)** - תהליך שבו הלומד מבין ומעניק משמעות לשפה שהוא שומע, צופה או קורא בהקשר תקשורתי, כגון: קטע קומיקס, דיאלוג במחזה, תכנית רדיו או טלוויזיה, סרט או הרצאה.

* **עיבוד והפנמה (INTAKE)** - תהליך שבו הלומד משתמש במה שהוא שמע או קרא בדיוק באותו אופן והקשר, אך במיומנות דיבור וכתובה - עדיין ללא הבנה לשונית מובחנת.

* **הבנת השפה כמערכת (Developing System)** - האופן שבו הלומדים מטמיעים צורה או מבנה דקדוקי בשפה הנלמדת ויוצרים לעצמם דימוי של השפה במוחם. הם מבינים את התנהגות השפה באמצעות מערכת פנימית ולא באמצעות חוקים שנלמדו באופן מפורש. השלב הזה מתרחש בכל מיומנויות השפה.

* **הפקה (OUTPUT)** - תהליך שבו הלומדים רוכשים את היכולת להשתמש בתהליכים הקודמים בזמן אמת כדי להפיק שפה מדוברת וכתובה. התהליכים הללו מתרחשים הן ברכישת שפת אם או שפה נוספת (עד גיל 3) והן בלימוד שפה (מגיל 3 ואילך).

*Bill VanPatten, making communicative language teaching happen, 2003

אפיונים של לומדי שפה

ביל ואן-פאטן מגדיר שני אפיונים מרכזיים של לומדי שפה. האפיונים הללו משפיעים באופן מהותי על תהליך הוראת השפה, וכל אחד מהם מלמד אותנו כיצד נוכל לעשות שימוש מובן ומובנה בשפה בכל שלבי הלימוד: במהלך התקשורת הבין-אישית עם התלמידים, בבחירת חומרי ההוראה, בהכנת המשימות לתלמידים ובהצגת ההוראות לביצוען.

1. העדפת משמעות המסר

העדפת משמעות המסר מתרחשת באמצעות מספר מנגנונים:

א1. העדפת מילות תוכן

הלומדים מעבדים מילות תוכן בקלט (המילים "הגדולות") לפני כל דבר אחר. מילות התוכן הן המילים המוסרות את התוכן העיקרי במשפט. קבוצה זאת כוללת: שמות עצם, פעלים, שמות תואר ותוארי פועל. לעומתן, קבוצת המילים המעובדת אחרונה היא זו של מילות התפקוד, המקשרות ומחברות בין מילות התוכן. מילות התפקוד החשובות ביותר הן מילות היחס ומילות הקישור. כאשר לומדים מקשיבים - מתוך כוונה להבין את המסר - הם מגייסים כל אסטרטגיה אפשרית כדי להבין אותו. אחת מהן היא לחפש מילות תוכן. זה קורה מפני שכדוברי שפת האם שלהם הם כבר יודעים שמילים נושאות עימן משמעות, והבנתן תביא להבנת המשפט גם אם הוא כולל רכיבים לשוניים שאינם מוכרים להם.

לדוגמה:

* כאשר המורה מצביעה על עצמה ואומרת: "קוראים לי נילי. איך קוראים לך?" -הלומדים מבינים שהיא אומרת את שמה ושואלת לשמם ואינם שמים לב למילת היחס בשאלה.

* כאשר המורה מצביע על הדלת, מראה בשפת הגוף שהרעש בחוץ מפריע, ומבקש מתלמיד לסגור את הדלת- התלמיד מבין את הבקשה מתוך מילות התוכן (רעש, דלת), ומתוך ההקשר ושפת הגוף של המורה ולא מרכיבי הלשון של הבקשה.

1. העדפת מילים על פני פעלים (כאשר הם נושאים את אותו מידע סמנטי) לומדים נוטים להסתמך על מילים ולא על צורות דקדוקיות על מנת להבין את משמעות המסר.

לדוגמה:

במשפט "אתמול הלכתי עם החברות שלי לסרט" – רוב הלומדים יוכלו לומר שהאירוע התרחש בעבר בגלל המילה 'אתמול', שנושאת בתוכה את משמעות העבר, אבל הם לא יוכלו לקלוט בשלב הזה את צורת הפועל 'הלכתי'.

1. העדפת המשמעות בצורות דקדוקיות

לומדים נוטים לעבד צורות דקדוקיות משמעותיות לפני צורות שאינן משמעותיות. צורה משמעותית נושאת ערך תקשורתי.

לדוגמה:

בעברית יש התאמה בין שם התואר לשם העצם במין ובמספר. התופעה הזאת איננה קיימת, או שהיא קיימת באופן שונה בשפות אחרות, ולכן היא קשה ללומדי העברית. הקושי נובע, בין היתר, גם מן העובדה שההתאמה הזאת תורמת מעט, אם בכלל, להבנת המסר בכללותו. כך, כדי להתמקד בצורה ולהתבסס על המשמעות כדאי להציע ללומדים פעילות שתכוון את תשומת הלב שלהם להתאמה הנכונה (לצורת הנטייה).

בפעילות הבאה, למשל, הלומדים צריכים להתאים את התכונה לאדם הנכון על פי הסימנת של שם התואר:

1. קראו כל משפט (או הקשיבו לכל משפט) והחליטו את מי הוא מתאר.
2. ציינו אם אתם מסכימים או לא מסכימים עם המשפט.

שימו לב

בפעילויות מסוג זה חשוב להתאים את הדמויות לעולמם של הלומדים.

הארי פוטר	ונדרוון	
	✓	יפה כמו אפרודיטה.
✓		אוהב בני אדם.
✓		אמיץ ויודע לעשות קסמים.
	✓	חכמה וחזקה.

ד1. העדפת המיקום במשפט

לומדים נוטים לעבד הכי טוב את תחילת המשפט ולאחר מכן את סופו. החלק האמצעי של המשפט הוא הקשה ביותר לעיבוד. באופן דומה, צורות דקדוקיות הצמודות למילים בתחילת המשפט או שהן עצמן ממוקמות בתחילת המשפט, נקלטות לפני צורות הנמצאות במיקום אחר במשפט. לכן, למשל, הלומדים יקלטו יותר מהר מילות שאלה ואת התחביר שלהן מאשר נטייה של מילות יחס.

כיצד תבטא ההעדפה של לומדים ברמת המתחילים בשאלות הבאות:

1. מה אתה עושה אחרי הצהריים?
2. מה אתה עושה עם דני היום אחרי הצהריים?
3. מה אתה עושה בחוג התעמלות היום אחרי הצהריים?

?

שאלה 1 היא הקלה ביותר להבנה.
בשאלות האחרות, יש לצפות להתעלמות מ- "עם דני היום" (בשאלה 2)
ומ- "בחוג התעמלות היום" (בשאלה 3)

השלכה נוספת להוראה, במיוחד ברמת המתחילים, היא לדבר במשפטים קצרים וענייניים, ולהימנע ממידע שאינו רלוונטי לתקשורת.

לדוגמה:

כאשר רוצים להזמין קבוצת ילדים למשחק יש לומר: "דני, רותי ורחל- בואו לשחק"
ולא לומר משפט כגון: " דני רותי ורחל, יש לי משחק נהדר בשבילכם. אני בטוחה שיהיה לכם נחמד לשחק בו ביחד."

1ה. העדפת משאבי הלמידה

משאבי הלמידה הם היכולת של הלומדים לקלוט גירויים או מידע בנקודת זמן מסוימת באמצעות קשב, תשומת לב, זיכרון וכד'. יכולת זו היא מוגבלת. בהוראת תבניות לשוניות, שבה נדרשים הלומדים לעבד צורות דקדוקיות ללא משמעות או עם מעט משמעות בלבד (כמו למשל: יחיד/רבים, זכר/נקבה או סיומות/תחיליות של פעלים ועוד), הם צריכים לעבד קודם כל את התוכן או את המשמעות של ההיגד מבלי לאבד את משאבי הלמידה שלהם. לכן חשוב ללמד בכל פעם דבר אחד חדש ולהתמקד בו.

לדוגמה:

כאשר לומדים על נושא המשפחה השלב הראשון יהיה הצגת המשפחה של המורה. ראשית, המעמד שלהם ביחס למורה: זה אבא שלי. זאת אימא שלי, זה אח שלי, זאת אחות שלי. לאחר מכן, שמותיהם: זה אבא שלי. קוראים לו דוד. זאת אימא שלי. קוראים לה דינה. וכד'. כל הפעילויות בארבע מיומנויות השפה יהיו ממוקדות במידע הנ"ל, כך שהלומדים יוכלו לציין את בני המשפחה של המורה בשמותיהם, ולאחר מכן יעשו זאת ביחס למשפחות שלהם. נושאים כמו גיל, עיסוק, תכונות פיזיות ותכונות אופי יילמדו בשיעורים אחרים.

השלכה נוספת להוראה: להימנע ככל האפשר משימוש עודף בצורת המקור (שם הפועל) ולהעדיף את הדיבור אל הלומדים בנטייה הטבעית של הפועל. בגלל משאבי הלמידה המוגבלים שפת ניהול הכיתה היא כלי INPUT מרכזי, במיוחד בשימוש במבנים דקדוקיים ותחביריים. כאשר נותנים הוראות, מוטב לנסח אותן בנטייה של הפועל ולא באמצעות שם הפועל.

לדוגמה:

* במקום לומר "בבקשה לפתוח את הספר בעמוד 7", עדיף לומר: עכשיו אנחנו קוראים בספר. כולם פותחים את הספר בעמוד 7."
* במקום לומר: "יעל, נא לקרוא", עדיף לומר: "עכשיו יעל קוראת ואתם מקשיבים".

2. העדפת שם העצם הראשון

אחד ההיבטים החשובים בהבנת המשמעות הוא היכולת לנתח מי הנושא ומי המושא, או במילים פשוטות – מי עושה/אומר מה למי. בהקשר זה חשוב לדעת שלומדים נוטים לעבד את שם העצם או את כינוי הגוף הראשון שבו הם פוגשים במשפט כנושא המשפט. על פי רוב סדר המילים במשפט מרמז על המשמעות.

בעברית, רוב המשפטים המכילים פועל הם בעלי מבנה של נושא ונשוא: במשפט "דני שבר את החלון" – הנושא נמצא בתחילת המשפט. אבל לא תמיד זה כך. למשל, כאשר רוצים לייחד משהו המבנה משתנה: "למי הוא אמר?" – הנושא עובר לסוף המשפט. או במשפט: "אני בניתי בית בארץ ישראל" – כינוי הגוף (המייחד את הנושא) מופיע בתחילת המשפט. גם כאשר משתמשים בצורה הסבילה של הפועל לומדי שפה עלולים לטעות בזיהוי הנושא. לכן צורת הסביל נלמדת ברמת המתקדמים!

לומדים עוקפים את העיקרון הזה בעזרת שני תהליכים: משמעות מילונית והסתברות האירוע.

* **משמעות מילונית** – הפירוש והמשמעות של מילים במשפט. כדי להבין מסר מסוים, הלומדים נוטים לסמוך יותר על אוצר המילים. כדאי לשים לב לכך שתופעה זו מובילה לעתים גם לפירוש מילולי של כל מילה, ואז ההקשר הולך לאיבוד.

* **הסתברות האירוע** – ידע עולם וסכמות ידועות לגבי האירוע בעולם האמיתי. במקרה כזה מה שיקבע את ההבנה זה מה שבדרך כלל קורה בחיים האמיתיים.

בכל מפגש הלומדים...

- * חשים באווירה עברית בכיתה.
- * מפתחים, גם אם לא במודע, אסטרטגיות ויכולות שיח מפני שהם שומעים כיצד מתנהלת תקשורת אמיתית בעברית.
- * משפרים את הביטחון העצמי שלהם ביחס להבנת השפה.
- * מטפחים גישה חיובית כלפי העברית.
- * יכולים להתמודד בהדרגה עם הקשרים חדשים בעברית.
- * מפנים את תשומת הלב שלהם לנושא הנלמד.
- * יכולים ליצור תקשורת אמיתית עם דובר מיומן של השפה.

ולדעת מומחים...

- * המועצה האמריקנית להוראת שפות זרות (ACTFL) ממליצה על שימוש בלעדי ככל האפשר בשפת היעד (השפה הנלמדת) בכל רמות ההוראה, בכיתה ומחוצה לה.
- * מחקרים שונים מציינים כי השימוש בשפת-היעד במרבית זמן המפגש בכיתה תורם להבנת השפה ולרכישתה, כמו גם להבנת התרבות של ארץ שפת היעד (במקרה שלנו - ישראל).
- * ניהול השיעור בשפת היעד מאפשר למורים להעריך טוב יותר את תפקודי התלמידים במיומנויות השפה ומשמש גם כאמצעי ניטור עבור המורים לגבי מידת השימוש שלהם בעברית ביחס לשפת האם בתקשורת שלהם עם התלמידים.

אם כן, מדוע מורים רבים עדיין חוששים מ"עברית בעברית"?

האתגרים

כאשר שואלים מורים מדוע הם אינם משתמשים ב- 90% מהזמן בכיתה בעברית, הם מציינים מגוון גורמים, שניתן למיין אותם לשלוש קבוצות:

1. גורמים ארגוניים, כגון:

קבוצה גדולה מדי, זמן מוגבל להכנת חומרי הוראה והמחשות, היעדר עזרה משרדית, עזרים טכנולוגיים מעטים, שינויים במערכת השעות, תדירות נמוכה של שיעורים וחסר בתמיכה הורית ובמעורבות קהילתית, הרגל משנים קודמות.

2. גורמים הקשורים ללומד, כגון:

חוסר מוטיבציה וגישה שלילית, חרדה, תסכול וטווח קשב קצר, השפה קשה מדי ולכן צריך להסביר בשפת המקום כדי שתלמידים יבינו, חסר באוצר מילים הכרחי לשיחה, קושי לתחזק שיחה מעבר לביטויים קצרים, השתתפות תגובתית ולא פעילה בשיחה, דיבור קטוע או איטי המשקף חוסר הבנה, העברית המדוברת של התלמידים אינה נשמעת טבעית מפני שהם טועים בהגייה ובתבניות דקדוקיות ותחביריות בסיסיות.

3. גורמים הקשורים בדרכי ההוראה, כגון:

חוסר ידע תיאורטי לגבי הוראת שפה, דאגה מיותרת מכך שהלומדים יתקשו להבין אותם, קשיים בניהול הכיתה ובהתמודדות עם לומדים בעלי יכולות למידה שונות, תחושה של אובדן שליטה בכיתה, התמקדות (מוגזמת) בהסברים דקדוקיים, עייפות, נטייה לתת הנחיות והוראות בשפת האם ולעתים שליטה חלקית של המורה עצמו בעברית.

כאשר אנו בוחנים את הגורמים הללו ניתן לראות כי מרביתם קשורים בדרכי למידה והוראה.

נראה שהבנת דרכי הרכישה/הלמידה של שפה בכלל ושל שפה נוספת במיוחד לצד שינוי בדרכי ההוראה יכולים לסייע בהגשמת המטרה של מפגש המתנהל כולו בעברית.

אבל... איך משיגים את היעד הזה?

אסטרטגיות מומלצות

על מנת לנהל את השיעורים בשפת היעד ולהגביר את הקלט בשפה הנלמדת, ACTFL ממליצה על מספר אסטרטגיות:

- * לספק קלט מובן ומובנה המכוון למטרות תקשורתיות
- * להבהיר את המשמעות באמצעות שפת גוף, מחוות, ותמיכה חזותית
- * לערוך בכל הזדמנות בדיקות כדי להבטיח את ההבנה של הלומדים
- * לשאת ולתת משמעות עם התלמידים ולעודד משא ומתן ביניהם
- * לעודד ביטוי עצמי ושימוש ספונטני בשפה
- * ללמד את התלמידים אסטרטגיות לבקשת הבהרה ועזרה כאשר הם מתמודדים עם קשיים בהבנה
- * להציע משוב כדי לסייע ולשפר את היכולת של התלמידים לאינטראקציה בעל פה בשפת היעד
- * לעורר שיחה שתגביר שטף, דיוק, ומורכבות לאורך זמן

הצעות ורעיונות נוספים

תכנון ההוראה

- * לשנות את סדר הישיבה לעתים קרובות, כך שתלמידים יחברו בכל פעם ללומדים אחרים
- * לתלות בכיתה ביטויים רווחים בעברית, כך שתלמידים יוכלו להיעזר בהם אם הם "נתקעים" בשיחה
- * להכין מאגר של אמצעי המחשה (חפצים, תמונות וכד')

הגברת מוטיבציה

- * להסביר ללומדים את החשיבות של הדיבור בעברית כבר בתחילת השנה, גם אם הם אינם מבינים כל מילה.
- * לתגמל לומדים כאשר הם משתמשים בעברית ולתת להם תמריצים. בהקשר זה, יש לזכור כי חשוב להתאים את התמריצים לגיל של התלמידים. ילד בן 5 יאהב מדבקה של סמיילי אבל לילד גדול יותר צריך לתת תמריץ אחר.
- * הנאה – לחשוב על פעילויות אשר מפעילות את הילדים בעברית וגורמות להם לרצות לדבר בה.
- * משוב חיובי – בטווח הארוך, לעודד שימוש בעברית ולא לנזוף על שימוש בשפת האם.
- * להיות מודל לחיקוי, לייצג בגאווה את העברית ולהשתמש בה בכל עת שזה מתאפשר (בכיתה ומחוצה לה).
- * ללמד גם על התרבות הקשורה לעברית: מסורות, מזון, ביגוד, אמנות, ספורט, היסטוריה, אופנה, סרטים ...
- * ליצור הֶרְגֵל – להיות עקבי ולדבוק בדיבור בעברית.
- * לתכנן את השיעורים כך שיהיו דינמיים, וזאת כדי למנוע "זמן המתנה" אשר עלול להוביל לתלמידים לפטפט בשפת האם.
- * כאשר התלמידים מדברים בשפת האם – להגיב במבט שואל או לא מבין.
- * להדגיש תקשורת על פני דיוק לשוני.
- * לשקף דיבור נכון ולא לתקן טעויות תוך כדי התקשורת – כאשר מתקנים את הלומדים במהלך התקשורת הדבר פוגע ברצף ההתבטאות שלהם ועלול לעורר בהם חשש מפני דיבור בעברית.
- * לתכנן פעילויות של השלמת פערי מידע בזונות ו/או בקבוצות קטנות, בהן יתבקשו התלמידים להשתמש בעברית כדי להשיג מידע חסר (למשל סקרים או שאלונים).
- * לתכנן פעילויות במתכונת של משחקי מעגל פנימי וחיצוני, המאפשרות לתלמידים להשתמש במבטים וביטויים רווחים בקצב מהיר.
- * להשתמש בפעילויות (TPR (Total Physical Response) – בעיקר הנחיות שניתן לבדוק את הבנתן באמצעות פעילות פיזית (למשל המשחק "הרצל אומר", הנחיות להליכה בכיתה או בבית הספר וכד').
- * לעודד את הלומדים לחבר סיפורים אישיים על עצמם, חידות, פתקים, קומיקס ופעילויות יצירתיות נוספות.

שאלות ותשובות

1. למה חשוב שהמורה ידבר רק בעברית ולא יתרגם?

שפה היא מערכת מורכבת ומופשטת שנלמדת בעיקר באמצעות האזנה וקריאה בהקשרים משמעותיים. כלומר, לומדים שפה מקלָט טוב של המלמדים והסביבה שדוברת אותה. לכן, התפקיד העיקרי של לומד שפה מתחיל הוא לא לדבר כל הזמן – הדיבור יבוא עם זמן. התפקיד העיקרי שלו הוא להקשיב ולקרוא, ולנסות להבין כמה שיותר. כאשר המתחיל מבין את השפה, המנגנונים הפנימיים האחראים על יצירת שפה עושים את "הקסם" שלהם על הקלָט. התרגום, לעומת זאת, חוסם את הקלט, שהוא הבסיס ללימוד שפה. כאשר מתרגמים, הקשב לעברית מופחת ובמשך הזמן אף נעלם, והתלמידים מחכים לתרגום שיגיע.

לכן, דברו רק בעברית! אבל הקפידו על מספר דברים:

- * דברו בצורה פשוטה, כך שהתלמידים שלכם יבינו כמה שיותר.
- * למדו את התלמידים להעיר לכם כאשר אתם מדברים מהר מדי או כשהם מתקשים להבין – להרים את היד ולבקש חזרה.
- * למדו אותם ביטויים שימושיים שיעזרו להם לנהל משא ומתן תקשורתי אתכם, כמו למשל: אני לא מבין; עוד פעם בבקשה; לאט יותר, בבקשה; החלק האחרון / המילה האחרונה, בבקשה.
- * שימו לב שחומרי ההוראה שלכם והמשימות הניתנות לתלמידים הם מכווני הבנה.

2. למה לתלמידים שלי קל יותר להבין אותי מאשר לדבר בעברית?

מפני שההבנה קודמת להפקה.

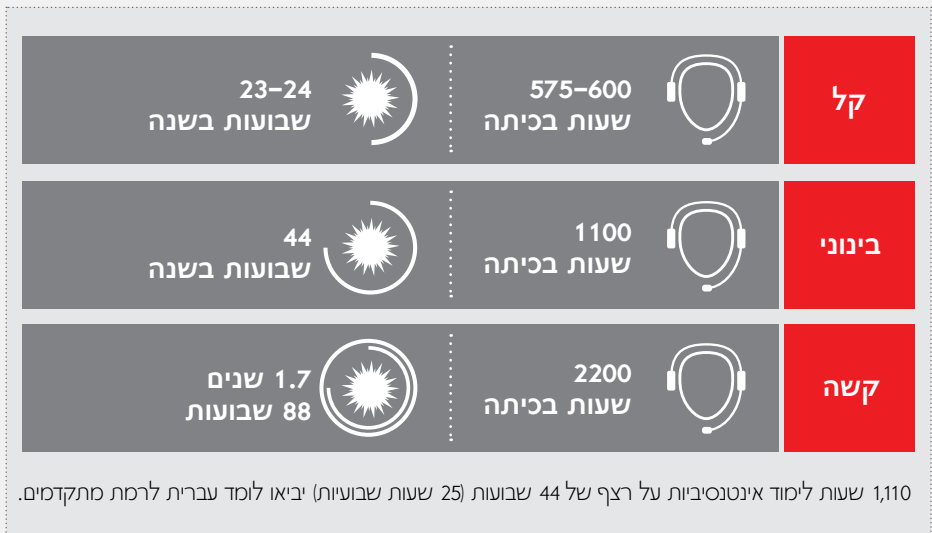
זוהי תופעה אופיינית ברכישת שפה: ללומדי שפה נדרש זמן לבנות מאגר של שפה כדי להשתמש בו להפקת דיבור. המנגנונים הקוגניטיביים המשמשים להפקת שפה שונים מאלו המשמשים לקליטת השפה, לכן כשמנסים להבין מישהו אפשר למלא את הפערים בהבנה ולנחש הרבה יותר בקלות מאשר כשמדברים אליו.

אם נתבונן בילדים שלומדים שפה ראשונה נראה את התופעה הזאת גם אצלם: היכולת שלהם להבין אנשים סביבם עולה בהרבה על מה שהם יכולים לומר בכל זמן נתון. ההאזנה והקריאה עוזרות לבנות את המערכת הלשונית שלומדי השפה יצטרכו בהמשך כדי ליצור ולהפיק שפה בדיבור ובכתיבה.

3. כמה זמן צריך ללמוד כדי לדבר בשטף בשפה הנלמדת?

השטף נמדד באופן יחסי לרמה שבה נמצא הלומד בשפה. לכן הוא משתנה מרמת המתחילים עד רמת המתקדמים. עם זאת, בכל רמה כדאי לזכור שהלומדים שונים, ושהזמן שנדרש כדי ללמוד שפה תלוי במספר גורמים, ביניהם: מידת הקרבה של השפה לשפת האם של הלומד, מורכבות השפה הנלמדת, מספר שעות בשבוע מוקדש ללימוד, משאבי הלימודים הזמינים, ויותר מכל-המוטיבציה ללמוד את השפה.

האיור הבא משווה את הקושי של לימוד שפות שונות לדוברי אנגלית כשפת אם, ומציע מסגרת זמן מינימלית להשגת שליטה בשפה הנלמדת. עברית נחשבת לבינונית מבחינת רמת הקושי שלה. היא יותר קשה מספרדית, צרפתית או הולנדית אך יותר קלה מערבית, סינית, קוריאנית או יפנית. שפות מקבילות לה בדרגת הקושי עבור דוברי אנגלית הן: הינדית, רוסית, תאילנדית או יוונית.

בבית הספר היהודי, המקדיש 5 שעות שבועיות ללימוד השפה (לא יהדות וחגים), יש כ-30 שבועות לימוד בשנה (בקיצוז חופשות למיניהן) שהן 150 שעות בשנה. החופשות והיעדר השפה במרחב הציבורי, הבית ספרי (חוץ משיעורי עברית) והמשפחתי תורמים את שלהם. על רקע זה, סביר להניח שרוב התלמידים, שהתחילו ללמוד עברית בגיל 5 יסיימו את כיתה ה' ברמת ביניים אמצעית על פי המדדים של המועצה האמריקנית להוראה של שפות זרות (ACTFL), וחלקם אף עשוי להגיע לרמת ביניים גבוהה בחלק מיומנויות השפה.

4. מה מאפיין דוברי שפה ברמת ביניים?

הדוברים ברמת ביניים, על פי מדדי ACTFL, מאופיינים בעיקר על ידי היכולת שלהם ליצור עם השפה כאשר מדברים על נושאים מוכרים הנוגעים לחיי היומיום שלהם. הם מסוגלים לשלב מחדש חומר שנלמד על מנת להביע את המשמעות האישית שלהם. דוברים ברמת הביניים יכולים לשאול שאלות פשוטות ויכולים להתמודד עם מצב הישרדותי פשוט. הם מייצרים שפה ברמת המשפט ורצף משפטים נפרדים, בדרך כלל בזמן הווה, עם שימוש מועט בזמן עבר.

דוברים ברמת הביניים מתפקדים בצורה סבירה עם דוברים אחרים שרגילים לשוחח עם לומדי עברית. הם יכולים לנהל שיחה בסיסית בעברית על "נושאים מוכרים", בעיקר בזמן הווה, ומסוגלים, למשל, לתאר את משפחתם, אבל עדיין לא יכולים לקרוא יצירה ספרותית מורכבת או לתת הרצאה על אדריכלות בירושלים. כמו כן, דוברים ברמת ביניים אמצעית נוטים להיות "תגובתיים", כלומר מסתמכים על האדם שעמו הם מדברים ליוזם ולקיים את השיחה.

5. האם שינון דקדוק ואוצר מילים מובילים לרכישת שפה?

התשובה היא- לא! ראיתם פעם תינוק שלומד לדבר מסֶפֶר דקדוק?

שינון דקדוק ושינון אוצר המילים אינם מובילים לרכישת שפה.

יש משהו מיוחד בלימוד השפה – אפשר ללמוד אותה רק על ידי כך שנטמעים בה ומתקשרים בה – ותהליך זה נמשך ומתפתח לאורך שנים.

יש הטוענים כי ידע על השפה עוזר, אבל אל תחשבו שאם לומדים דקדוק ורשימות של מילים חדשות השפה "תיבנה לה מעצמה", משום שרכישת השפה מתבססת באמצעות חשיפה משמעותית של שפה תקשורתית. מסיבה זו, אנו רואים שהשפה אצל ילדים שלומדים את שפת האם שלהם מתפתחת לאורך זמן.

גם כאשר לומדים מבוגרים מתחילים ללמוד שפה חדשה, הם מתחילים בהבנה והפנמה של מילים בודדות וביטויים, ורק לאחר מכן משלבים אותם במשפט. בנוסף, הם נוטים לקלוט "גושים" של שפה – משפטים שלמים שהפנימו מתוך חשיפה משמעותית ותקשורתית. היכולת היצירתית להרכיב משפטים והיכולת להשתתף בשיחות עולות ומשתפרות בתהליך איטי, ואילו מבנים תחביריים וכללים דקדוקיים נרכשים בשלבים לאורך זמן.

אם אתם מלמדים ילדים בוגרים, בני נוער או מבוגרים, תראו שקשה להם להתבטא בעזרת מילים בודדות בלבד. יש לומדים שמנסים באופן טבעי את האסטרטגיה התקשורתית של "לחשוב באנגלית ולהליביש את זה בעברית" כדי לנסות ולתקשר מעבר לרמה הנוכחית שלהם, אך השיח הזה נשמע לעתים קרובות לא מובן. לכן, בכיתה, לא כדאי לעודד את התופעה ולא לדחוף את התלמידים למשימות גבוהות יותר מהרמה שלהם. כך, כאשר הלומד טועה אנחנו יודעים שהטעות טבעית ובלתי נמנעת, והיא מעידה על תהליכי הלמידה שלו.

6. האם המיתוס שילדים לומדים שפות בקלות הוא נכון?

למעשה, הוא איננו נכון! ילדים אינם לומדים שפה בקלות. ילד מלידתו עד גיל 5 לומד שפה כל יום, שמונה שעות או יותר ביום, כדי לשלוט בשפת האם שלו. זה לא מעט זמן וזה דורש מאמץ רב הנעשה תוך כדי פיתוח מיומנויות נוספות. רכישת שפה איננה משהו שאפשר לאלץ או להכריח או לשלוט בזה. כמו ילדים הלומדים את שפת האם שלהם, גם תהליך רכישת שפה חדשה עבור ילדים הוא דבר שקורה לאורך זמן.

7. האם התלמידים צריכים להבין כל מילה שאני אומר/ת להם?

אחד החששות של לומדי שפה (ושל המורים שלהם) הוא תחושת העמימות הנוצרת כאשר התלמידים לא מבינים כל מילה, אבל הלומדים אינם אמורים להבין כל מילה שהם שומעים. אף לומד מתחיל אינו שומע ומבין הכל. ברמת המתחילים אמורים להבין בין 50% ל- 70% של השיח ולתפקד בו בהתאם לרמה.

כדי להקל על החרדה כדאי לאמץ את האסטרטגיות הבאות:

* ללמוד להרפות, ולהסתפק בהבנת ה"מילים הגדולות": ה"מילים הגדולות" הן המילים החשובות במשפט. כדי להבין משמעות של משפט ביטוי, אין צורך לדעת את פירוש כל המילים המרכיבות אותו, אלא להסתפק בהבנת ה"מילים הגדולות", מתוך הכרה בכך שהבנת ה"מילים הקטנות" תגיע בשלב מאוחר יותר. לפיכך, כדאי לכון את הלומדים למצוא את ה"מילים גדולות" מתוך אלו שהם שומעים.

דוגמה לכך היא השאלה "איך קוראים לך"? כדי להבין את משמעות השאלה איך צורך לדעת מה פירוש המילים הבודדות "איך", "קוראים" ו-"לך", אלא להכיר את הצירוף כמכלול ולהבין שמדובר בשאלה לשמו של מישהו.

* "נחש ככל יכולתך" (לנחש את משמעות המילים מתוך ההקשר) - לומדים יכולים

למלא את החסר באמצעות מה שהם כבר יודעים, גם ברמת המתחילים. כדי לעשות זאת הם צריכים להסתמך על ההקשר ועל מצבים מוכרים (מילים, ביטויים וסיטואציות שלמדו) בכדי להבין את הדברים.

* מה התלמיד מסוגל להבין בכל שלב? חשוב לזכור שאיננו בודקים את מה שהלומד איננו יכול לעשות בנקודה מסוימת, אלא רק את מה שהוא יכול.

8. למה הם טועים, ומה עושים עם זה?

בעבר, הוראת שפות נעשתה מתוך מגמה של "איסור לטעות": כל טעות נתפשה כדבר 'אסור', ושיטות הלימודים כוונו למניעת טעויות. כיום, ובמהלך עשרות השנים האחרונות, לא נהוג ללמד כך אלא להתייחס ל"טעות" כאל סמן למידה. כך, אם הלומד אומר משהו שלא נשמע כמו שפה של דובר ילידי, לא מדובר בטעות אלא בדיבור הנובע מתהליך למידה פנימי, ומבטא את מערכת השפה העכשווית של הלומד. חלק מה-"טעויות" נובעות מכך שנותנים ללומדים לבצע משימות שהם עדיין לא יכולים לבצע אותן.

הדבר בולט במיוחד בדחיפה לפעילויות Output ללא קלט איכותי ומשמעותי וללא תהליכים מסודרים שיובילו לכך.

כאשר המשימה אינה מתאימה, התלמידים יכולים לדבר אך הם אינם מובנים. במקרה זה כדאי לברר אתם למה התכוונו ולא לתקן אותם. אחת הדרכים היא ניסוח מחדש המשקף את הדיבור הנכון. כך אנו מראים להם שאנו מבינים אותם, והניסוח המחודש (והנכון) שלנו הופך להיות הקלט שלהם. בנוסף, חשוב לראות כיצד מגיבים הלומדים לניסוח המחודש: האם הם רק מהנהנים בראשם או חוזרים על התיקון?

למה התלמידים מדברים בטעויות למרות שהם יודעים את הצורה הנכונה? פעמים רבות מורים אומרים: "הם הרי יודעים את הנטייה בזמן עבר. אז למה הם ממשיכים להגיד 'אני הלך' או 'אתה הלכתי'?"

הסיבה, ככל הנראה, היא שהם לא מצליחים ליישם ידע קוגניטיבי בתהליך תקשורת ממשום שידע זה אינו חלק מהשפה הפנימית שלהם. העברית, כמערכת לשונית העומדת בפני עצמה, אינה נמצאת במוחם. הם יכולים ליישם ידע לשוני בתרגולים שונים ואפילו בבחינה, אבל זה לא "בראש שלהם" ולכן הם לא יכולים להפיק את זה בזמן אמת. אם המורה מתקנת והם מגיבים לתיקון היא מפעילה ידע מפורש ולא ידע משתמע, כפי שקורה בתהליך הרכישה. ניתוח הטעויות מראה לנו את מצב השפה במוחו של הלומד, ולכן כדאי להסביר להם את התהליך ולאפשר למידה משתמעת ככל האפשר.

- * ACTFL. (2014). Position Statement: Use of the Target Language in the Classroom. <https://www.actfl.org/news/position-statements/use-the-target-language-the-classroom>
- * Chambers, G.N. (2013). The Target Language Revisited. Teaching and Teacher Education 36: 44-54.
- * Crouse, D. (2012). Going for 90% Plus: How to Stay in the Target Language. The Language Educator 7, 22-25.
- * Glisan, E. (2013). On Keeping the Target Language in Language Teaching: A Bottom-up Effort to Protect the Public and Students. The Modern Language Journal 97:2, 541-44.
- * Granville, P. (2008), Entering an English Free Zone, Learning Languages 8:1, 9-12.
- * Helena Curtain and Carol Ann Dahlberg, Languages and Children: Making the Match
- * Moeller, Aleidine J. and Roberts, Amy, Keeping It in the Target Language, Multi Tasks, Multi Skills, Multi Connections, 2013 Report of the Central States Conference on the Teaching of Foreign Languages (CSCTFL), <http://www.csctfl.org/documents/2013Report/Chapter%202.pdf>
- * VanPatten Bill, (2003) From Input to Output
- * Krashen Stephan, comprehensible input
- * Richards Jack,(2008) Teaching Listening and Speaking- From Theory to Practice, Cambridge University Press

שומרים על קשר

נשמח לשמוע תגובות, לסייע ולענות על שאלות!
המחלקה לעברית ולתרבות, ההסתדרות הציונית העולמית

hebrewandculture@wzo.org.il

ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לעברית ולתרבות
World Zionist Organization
Department of Hebrew and Culture

ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לחינוך